

Kitap Tanıtımı

Yazar: Muhammed bin İbrahim bin Muhammed el-Îcî
(ö. 840/1436-1437)

Tahkik: Dr. Hâlid Ahmed el-Mullâ es-Süveydî
Tuhfetu'l-Fakîr ilâ Sâhibi's-Serîr (Yoksulun, Taht Sahibine Armağanı)
(Dâru Sa'deddîn, Dîmaşk, 2010, 412 sayfa)

İslam Tarihi literatüründe tarih usulü ve bibliyografyasına dair malumat bilmünasebe İbnü'n-Nedîm'in *el-Fihrist* ve Ebû Cafer et-Tûsî'nin *Fihristu Küttübi's-Şi'a* gibi bibliyografya eserlerinde mevcuttur. Kâfiyecî tarafından *el-Muhtasar fî İlmi't-Tarih* adıyla kaleme alınan eserin yanı sıra İslam tarihçiliğinin başyapıtı sayabileceğimiz Sehâvî'nin *el-Îlân bi't-Tevbih li men Zemmet't-Tarih* isimli eseri bu literatürün zirvesini teşkil eder. Sonraki dönemde Suyûtî tarafından kaleme alınan *eş-Şumârih fî İlmi't-Tarih* isimli risale ise züğürt bir içeriğe sahiptir. İslam tarihçiliğine dair ilk müstakil eser olma hüviyetine sahip eser, Muhammed bin İbrahim bin Muhammed el-Îcî tarafından kaleme alınmış olan *Tuhfetu'l-Fakîr ilâ Sâhibi's-Serîr (Yoksulun, Taht Sahibine Armağanı)* isimli eserdir. Eserle ilgili ilk çalışma Franz Rosenthal tarafından muhtasar İngilizce çeviri şeklinde yapılan yayındır. (F. Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1968, s. 201-244)

Müellif el-Îcî hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmamakla birlikte, 12 Muharrem 833 (1429) tarihinde Şîrâz'da istinsah ettiği Hatîb et-Tebrîzî (ö. 737/1336)'ye ait *Mişkâtü'l-Mesâbih* isimli eserin sonundaki ferağ kaydından Nureddin Muhammed adında bir oğlunun varlığından haberdar olmaktayız. (Körkis Avvâd, *ez-Zehâiru's-Şarkiyye*, c. IV, s. 104)

Müellif, ilmi olarak en fazla istifade ettiği alim olarak Adududdîn el-Îcî'yi zikreder. (s. 104-105) 756 yılından itibaren el-Îcî'den ilim öğrenmeye başlayan müellif Fars bölgesinin kadılıkudatı olan Meceddedîn İsmail'den Tefsir, Hadis ve Fıkıh ilimlerine dair bazı kitapların icazetini aldı. (s. 107) 756 yılında bu alimin vefatından sonra Nureddîn Muhammed bin Abdullah el-Îcî'nin yanında ilim okumaya başladı ve ondan bazı hadis kitaplarının icazetini aldı. (s. 108)

Müellif, kendi ifadesine göre, *Tuhfetu'l-Fakîr ilâ Sâhibi's-Serîr* isimli eserini 783 tarihinde kaleme aldı. (s. 125) Bunun dışında el-Îcî, *Kânûnu's-Siyâse ve Dustûru'r-Riyâse* adında bir eser kaleme aldığını bizzat kendisi söyler. (s. 150) Bu adı taşıyan ve Muzafferî hanedanına mensup Sultan Şah Şuca'a sunulduğu bilinen Arapça bir eser Mihâil Avvâd'ın kütüphanesindeki nüsha üzerinden Muhammed Câsım el-Hadîsî tarafından 1987 yılında Bağdat'ta Dâru'ş-Şu'ûni's-Sekâfiyyeti'l-Âmme yayınları arasında basıldı.

Siyaset ilmine ilişkin yine el-Îcî tarafından Farsça kaleme alındığı kaydedilen bir başka eserin Abdulazîz bin Hoca Sa'deddîn (ö. 1068/1637) tarafından Osmanlı Türkçesine yapılmış bir tercümesi mevcuttur. (Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 2335, 165 varak.) Mütercim Abdulazîz, Zübdetu'l-Ulemâ ve Usvetu'l-Füzelâ olarak nitelendirdiği Muhammed bin İbrahim bin Muhammed el-Îcî'nin Muzafferî hükümdarı Sultan Şuca'ya hizmet ettiğini ve bu meyanda *Miftâhu's-Sa'âde fi Kavâ'idî's-Siyâde* isimli bir eseri onun için kaleme aldığını kaydeder. (vr. 12a) Mütercim Abdulaziz, müellif el-Îcî'nin bu eserini 785 yılı Muharrem ayı ortalarında (Mart 1383) tamamladığını kaydeder. (vr. 165b) Oysa ki eserle ilgili yaptığımız ayrıntılı araştırmalardan sonra tercüme esas alınan mevzubahis eserin gerçekte Şihâbeddîn Muhammed bin Abdülkerîm tarafından yazılmış ve müellif nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü, 2086 numarada kayıtlı bulunan başka bir eser olduğu ve el-Îcî'ye ait olmadığı anlaşılmıştır.

Sade ve anlaşılır bir üslupla eserini kaleme aldığını ileri süren el-Îcî, bu yapıtını himayesini gördüğü sultana bir şükran göstergesi olarak sunmuş ve böylelikle geçip giden zamana karşın sultanın anısını kalıcılaştırmayı tasarlamış ve bundan ötürü de eseri *Tuhfetu'l-Fakîr ilâ Sâhibi's-Serîr* diye isimlendirmişti. Kapsamlı ve yararlı bir içeriğe sahip olduğunu düşündüğü bu kitabı sultanın kütüphanesi için kaleme aldığını söyler. (s. 16-17)

el-Îcî eserini yazarken yararlandığı yazılı kaynaklar arasında Abdurrahman İbnu'l-Cevzî'nin el-Muntazam'ı, İbn İshak'ın Sîret'i, Taberî ve Vâkıdî'nin tarihe ilişkin kitaplarının yanı sıra İbn Mende, İsmail el-İsfehânî ve nihayet el-Bîrûnî'nin tarih ilmine ilişkin kitaplarının olduğunu kaydeder. (s. 110) Bunların dışında *eş-Şâmil* adında büyük bir tarih kitabının Hz. Muhammed (sav)'in hayatından bahseden ve *Vesâtetu'l-Ikdeyn fi Sîreti Seyyidi's-Sakaleyn* adını taşıyan dördüncü cüzünden alıntılar yapar. (s. 185, 214, 218)

Bu kitabın temelinde en yararlı ve eşsiz değere sahip olan *İlmu'l-Ahbâr* (Tarih Bilimi) üzerine kaleme alındığını kaydeden el-Îcî, kitabına mukaddimeler ve usul ile başlar ve bu kitabını yazmaktaki amaçlarını bölümler (bab) ve alt başlıklar halinde fasl, sınıf, fırka ve tabaka gibi isimlerle açıklar. Tarihçilerin metodundan ayrılarak ilimleri tasnif eden yazarların yöntemini benimsediğini söyler. Şöyle ki; *İlmu'l-Ahbâr*/Tarih Bilimi için usul ve kanunlar ortaya çıkardığını iddia eder. Tarih bilimi için önerdiği bu kural ve ölçütlere eski veya çağdaş tarih yazarlarının eserlerinde rastlamanın çok güç olduğunu ileri sürer. (s. 17)

Yazar el-Îcî'ye göre tarih yıllara, aylara günlere ve saatlere ayrılmış belirli bir zaman dilimidir. İki taraflı olan tarihin bir tarafı, kendisinden önceki ve sonraki olaylara oranla başlangıç kabul edilebilecek somut bir olayla belirlenmiş bir vakte tekabül etmekteyken diğer tarafı ise sınırlanmak istenen olaya denk düşer. İlk tanım tarihe esas alınan başlangıç noktasından, ikincisi ise sonundan alınmıştır. Üçüncü bölüm başlangıç ve sonun arasında kalandan ibarettir. Dördüncü kısım ise bunların bütününden oluşur. Tarih tabiri daha sonraları hususi örfte kullanılmış ve tarihe başlangıç olmaya elverişli olayların anlatılmasına ilişkin ilim dalına verilen isim olmuştur. Bütün bu tanımlamalarda zaman olgusu olmazsa olmaz asli unsur olarak kabul edilmiştir. (s. 33)

Tarih ilminin yararları arasında Yüce Allah'ın yaratmasındaki incelikleri öğrenmek, insanlığa öncülük yapmış peygamberlerin yaşamlarına ilişkin bilgi sahibi olmak, Kur'an'da önceki toplumlara ilişkin yapılan göndermeleri ayrıntılı olarak okuma olanağına kavuşmak, diğer milletlerin kurdukları devletler ve mensubu oldukları dinler hakkında bilgi sahibi olduktan sonra Hanif din olan İslam'ın yüce konumunun yanı sıra İslam Kelam bilginlerinin Yunan filozoflarına olan üstünlüğünü anlamak, dinin öğretilerine yardım edici nitelikte yeryüzünde adaletle hüküm süren yöneticiler hakkında bilgi sahibi olup diğer yöneticiler için örneklik teşkiline aracılık etmek, dünya işlerinin görülmesinde doğru görüşlerin uygun tedbirlerle bir arada değerlendirilmesinin olumlu sonuçlarını göstermek, karşılaşılan olağanüstü olay ve olgulara karşı sergilenecek doğru tutum ve davranışları öğretmek, daha önce bilmediği veya duymadığı ilginç ve olağanüstü olayları öğrenmekten dolayı insan zihninin ve psikolojisinin rahatlaması, peygamberler, filozoflar, hükümdarlar gibi erdem sahibi insanlardan aktarılan hikmet dolu sözleri öğrenmek ve son olarak dini ilimlerin İlahiyyat, Nübüvvet, Sem'iyat alanlarında olduğu gibi Tefsir'de

Nâsîh-Mensûh konusunda, Hadis'te rical konusunda, Fıkıh'ta İcma'nın yanı sıra fakihlerin derece ve tabakalara ayrılması hususunda, Tasavvuf tarihi alanında da sûfîlerin tabakalandırılmasına yardımcı olmak gibi sayamayacağımız kadar çok yararları üzerinde durmaktadır. (s. 50-52)

10 ana bölümden (Bâb) oluşan kitabın ilk bölümleri konuya giriş mahiyetinde olup kalan bölümler ise asıl konuyu teşkil etmektedir. Bu bölümler de kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmıştır. Birinci bölüm ilimler tasnifine ilişkin olup tarih ilmini diğer ilimlerden ayrıcalıklı konuma kavuşturan yönü üzerinde durur. (s. 27-32) İkinci bölümde tarih, zaman, gün, ay ve yıl gibi kavramların içeriğini irdeler. (s. 33-36) Üçüncü bölümde kendi çağında kullanılan veya antik dönemlerde kullanıldığı halde artık tedavülden kalkan tarih ve takvim türleri hakkında bilgi sunar. (s. 37-49) Dördüncü bölümde Tarih ilminin yararlarından söz eder. (s. 50-53) Beşinci bölüm kainatın anlamı, onu oluşturan parçalar ve isimlerine ilişkindir. (s. 54-65) Altıncı bölüm Tarih ilminin ilkelerine dairdir. (s. 66-111) Yedinci bölüm büyük milletlerin yaşayış tarzlarını konu edinir. (s. 112-135) Sekizinci bölüm de soy bilimine (Ensâb) ilişkin olup büyük milletlerin kökenlerini öğrenmede yararlanılacak bir takım yardımcı bilgiler sunar. (s. 136-146) Dokuzuncu bölümde yöneticiler ve ardılları hakkında bilgi verir. (s. 147-263) Onuncu bölüm devlet yöneticilerine ilişkindir. (s. 263-338) Bir de öğüt mahiyetinde Sonuç (Hâtîme) kısmı vardır. (s. 339-347)

Kitabın en özgün bölümünü teşkil eden altıncı bölüm (bab) Tarih İlminin İlkeleri ve Tarihsel Bilgilerin Kritiğinin Ölçütü (*Mi'yâru Nakdi'l-Ahbâr*) üzerinde ayrıntılı duran müellif önce bir tarihsel bilginin tanımını yapar ardından Tarih ilminin konusunu teşkil edebilmesi için gerekli koşulları sıralar. Tarihsel bilgiyi sıhhati açısından müellif hadis usulcülerinin isnad endekslî sahih ve zayıf taksimini esas alır. (s. 66-67) Tarihsel bilgiye ulaşmanın yol ve yöntemlerini sıralarken yine hadis usulcülerinin taksimine uyarak bu yöntemleri Müşâhade (Görme), Sema (İşitme), Kıraat (Metin Okuma), İcâze (Aktarım İzni), Münâvele (Metni Elden Alma), Kitâbet (Yazılı Şekilde Ulaştırma), Vicâde (Yazılı Metin Bulma) yöntemlerini tanıtmıştır. (s. 69-71) Bu bölümün bir diğer mevzusu, haberin kabul ve red açısından hükümleri ve bağlayıcılık açısından türleri konusudur. (s. 71-77) Müellif bu konuda da mantık ilmi ve usulcülerin taksimini esas alarak yeni bir yaklaşım geliştirmemiştir.

Müellif tarihsel bilginin kabulü veya reddi hususunda sıraladığı ölçütlerin ötesinde kimi zaman harici bir takım etkenlerin baskın

gelebildiğini ve bunun da tarihsel bilginin karşı karşıya olduğu bir olumsuz durum olduğunu söyler. Bu kısımda ilginç örnekler sıralayan müellif özgün yaklaşım tarzları sıralar. Kitabın en özgün kısımlarından biri olan bu bölümde özellikle kişisel beklenti veya kuruntuların tarihsel bilgilerin kabul veya reddine olumsuz etki ettiğine dikkatleri çekerek örnekler sıralar. (s. 78-82)

İslam tarihçiliğini doğrudan konu edinen müstakil ilk eser olan bu eserde hadis usulcülere ve usûlu'd-din (Mütekellimin) alimlerinin bilgi (Ahbâr) konusundaki yaklaşımlarının mezceldilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Bu eserin otantik yönleri bir tarafa, ilk defa yapılan yayını edisyon kritik (Tahkîku'n-Nusûs) yöntemi açısından birçok teknik problemi barındırmaktadır. Bu eserin mevcut tek nüsha üzerinden yeniden tahkik edilmesi, müellifle ilgili daha geniş bir araştırmanın yanı sıra metinde geçen müellif, eser ve yer adlarına ilişkin dipnotların eklenmesi gerekmektedir. Bütün bu eksikliklerine rağmen bu eserin elyazması olmaktan kurtarılmış olması önemli bir adımdır. İslam tarih literatürüne katkısının bu eksiklikleri gidereceği, telafi edeceği umudunu taşımaktayız.

Arş. Gör. Yusuf BALUKEN
Mardin Artuklu Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

